

JOSIP TOMIĆ

FIZIOLOGIJA I FUNKCIJA UZLAZNOG  
I SILAZNOG AKCENTA U GENITIVU  
PLURALA IMENICA

Preko dvadeset i pet godina nosim u glavi misao, odnosno jezično akcenatsko osjećanje, zapažanje do kojeg sam došao proučavajući rimu Matoševih pjesama. Dugo sam tražio odgovarajući aparat koji bi precizno, s naučnom tačnošću, grafički prikazao kako melodiju, odnosno glasovne frekvencije, tako isto i kvantitetu ljudskog glasa, da bi naučno provjerio svoje jezično osjećanje i zapažanje. Konačno sam, za jednog svog boravka u Parizu, došao do električnog kimografa koji grafički i precizno, uz frekvencije, snima i kvantitetu ljudskog glasa, i to u stotinkama sekunde. Taj se kimograf nalazi u Fonetskom institutu prof. Fouchéa u Parizu. U vrijeme njegove odsutnosti njegova naučna suradnica i poznati stručnjak za fonetska pitanja Marguerite Durand potrudila se i snimila na električni kimograf deset različitih akcenatskih snimaka riječi koje sam ja izgovorio, pa joj se na tome i ovim putem najljepše zahvaljujem.

I

U uvodu svoje knjige *Les Procédés expressifs du français contemporain* Aurélien Sauvageot, profesor mađarskog jezika na Visokoj školi živih istočnih jezika u Parizu, ovako piše o svojoj knjizi: ona je »sumarna analiza francuskog jezika kako ga autor govori i piše«<sup>1</sup>; zatim malo dalje: »Jezik nije lična tvorevina, on je nametnut izvana. Govoriti marna analiza francuskog jezika kako ga autor govori i piše«<sup>1</sup>; zatim o svom jeziku znači govoriti i o jeziku ostalih«.<sup>2</sup> Istu bih metodu primijenio i ja u ovoj raspravi i rekao: analiza moga uzlaznog i si-

<sup>1</sup> Aurélien Sauvageot, *Les Procédés expressifs du français contemporain*. Paris 1957, str. 6.

<sup>2</sup> *Ib.*, str. 9.

laznog akcenta nije samo analiza moga akcenta nego i analiza akcenta moje jezične sredine koja ga je formirala u meni. Ta jezično utjecajna sredina dvostruka je. Prvo, klasno gledajući, ona je po roditeljima i prvoj djetinjskoj utjecajnoj okolini pučkog, odnosno prostonarodnog podrijetla, to je sredina neobrazovane klase. Drugo, geografski gledano, roditelji su mi iz Kreševa kod Sarajeva; rano djetinjstvo s osnovnom nastavom proveo sam u Zenici, srednjoškolsko obrazovanje stekao u Visokom i Sarajevu, a visoko u Zagrebu. S prvim kontaktom sa školom i ostalim kasnijim kulturnim i prosvjetnim činionicima taj se roditeljski i prostonarodni ucijepljeni akcentat počeo neznatno modulariti utjecajem govora obrazovane klase: učitelja, profesora i drugih društvenih obrazovnih faktora, kao što su kazalište, radio, predavanja i slično. Prema tome, moje govor, odnosno, u konkretnom slučaju, moji akcenti – uzlazni i silazni – nisu samo moji, potpuno subjektivni kao što su, u neku ruku, umjetnička djela, nego i *objektivni*. Oni postoje i izvan moje ličnosti, oni odrazuju i objektivnu jezičnu stvarnost izvjesne grupe ljudi. Područje ove analize nije ni govor ni akcent istočne Hercegovine (D. Vušović), ni Pive i Drobnjaka ili Mostara (J. Vuković), ni Jajca (Pavlović), ni Posavine (St. Ivšić), ni čakavštine (M. Hraste) itd., nego nečeg trećeg. Izvan svih tih pokrajinskih, više-manje dijalektalnih govora iz kruga štokavštine i izvan onog čistog prostonarodnog štokavskog govora koji služi kao osnova našem književnom ili pisanom jeziku postoji još jedan drugi govor – saobraćajni jezik ili – kako ga T. Maretić naziva »konvencionalni jezik inteligencije«,<sup>3</sup> tj. obrazovane klase gore opisanog kruga. Korijen se toga govora nalazi u prostonarodnom govoru. Maretić je već u svoje vrijeme uočio da jezik naše inteligencije »pokračuje mnoge duge ueakcentovane vokale, pa čak i akcentovane«. <sup>4</sup> Ne može se zanijekati ni to da taj »konvencionalni«, saobraćajni jezik ne djeluje stalno i u protivnom smjeru, tj. na prostonarodni jezik neobrazovane klase preko škole, radija i drugog, i da ga tako u izvjesnoj mjeri pomalo i konstantno ne modificira. Kako jezik većine naše inteligencije, tj. obrazovane klase, vuče korijen iz prostonarodnog jezika, on uglavnom nosi pečat prostonarodnog govora.

Ima jezika koji ne razlikuju ni melodičnost ni kvantitetu vokala (npr. španjolski), drugi razlikuju ili samo melodičnost (npr. kineski) ili samo kvantitetu bez melodičnosti (npr. engleski), a mnogi drugi razlikuju i melodičnost i kvantitetu. Među te zadnje spada i naš jezik.<sup>5</sup> Maretić s ponosom podvlači da je »naš jezik muzikalan«. <sup>6</sup>

Profesor Hamm je s pravom nazvao naš genitiv plurala »zagonetnim« padežom.<sup>7</sup> Na genitiv plurala imenica obično i najčešće se gleda samo

<sup>3</sup> »O nekim pojavama kvantitete i akcenta u jeziku hrvatskom ili srpskom«. Rad, knj. LXVII, Zagreb 1883, str. 6.

<sup>4</sup> ib.

<sup>5</sup> Marguerite Durand, Bilješke.

<sup>6</sup> O. c. str. I.

<sup>7</sup> Kriza savremene akcentologije. Glasnik jug. profesorskog društva, 16, Beograd 1936, str. 439.

s morfološkog gledišta, tj. kao na riječ koja je sastavljena od osnove i pluralnog genitivnog nastavka »dugog ā ili dugog i«. Da li je to potpuno ispravno? Da li je u današnjem našem govornom jeziku određene grupe obrazovane klase bitna karakteristika genitiva plurala imenica samo morfološki genitivni nastavak »dugo a ili dugo i«, kako se to obično u udžbenicima i u nauci tretira, ili još i nešto drugo, što je, možda, i bitnije od tih morfoloških dugih pluralnih genitivnih oblika, odnosno nastavaka? Odgovor na to pitanje sadržavao bi predmet ove rasprave.

Iz naslova se ove rasprave vidi samo glavni okvir obrade predmeta, naime, da se radi o fiziologiji i funkciji uzlaznog i silaznog akcenta u genitivu plurala imenica. A da budem još jasniji, upotpunio bih i rekao da se u ovoj raspravi radi o govornom štokavskom uzlaznom i silaznom akcentu gen. plur. određenog kruga ljudi obrazovane klase, koji je mene jezično i formirao. Da se pravilno odgovori na pitanje funkcije uzlaznog i silaznog akcenta u genitivu plurala imenica s uzlaznim i silaznim – a paralelno i s drugim akcentima u ostalim padežima jednine i množine – treba prije toga naučno ispitati da li je fiziologija uzlaznog a i silaznog akcenta u genitivu plurala imenica s uzlaznim i silaznim akcentom identična s fiziologijom uzlaznog i silaznog akcenta u ostalim padežima imenica kako jednine tako i množine ili je različita. Istaknuo bih i to da u ovoj raspravi ne ulazim u historiju, tj. u nestanak starih, postanak i razvitak novih akcenata. Tu brigu ostavljam jezičnim historičarima. Ja se ovdje ograničavam samo na današnje stanje uzlaznog i silaznog akcenta u gen. plurala imenica kod spomenutog kruga ljudi.

Kako su se dosada u nauci kod nas bilježili naši akcenti?

Izvan školskih udžbenika i ostalih praktičnih priručnika lingvisti na različite načine bilježe fiziologiju naših akcenata. Prof. Ivšić npr. fiziologiju »dugog uzlaznog akcenta« bilježi ovako:

a <sup>8</sup> , ili sa:	a <sup>9</sup>
a	a
a	a
a	a a

Šurmin »slabi dugi« akcent u sarajevskom dijalektu, koji, po njegovu mišljenju, u genitivu plurala prelazi u »jaki dugi«, bilježi ovako: ä ä ili ä ä.<sup>10</sup> Profesor je Milas u svojoj podjeli akcenata još interesantniji. On ih razlikuje osam. On, zapravo, svaki od naša četiri opće priznata akcenta udvaja. Evo podjele i odgovarajućih znakova za njegove akcente: dva jaka kratka: " (pölje) i " (sjěme); dva jaka duga: ≈ (mēso) i ∩ (priča); dva slaba kratka: ` (bānica) i ' (rūčica); i dva slaba duga: ~

<sup>8</sup> Prilog za slavenski akcentat. Rad, knj. 187, Zagreb 1911, str. 147.

<sup>9</sup> Ib., str. 148.

<sup>10</sup> Osobine današnjega sarajevskog govora. Rad, knj. 121, Zagreb 1895, str. 197.

(hvála) i ~ (bâbo).<sup>11</sup> Kvantitetu npr. za riječ *čar* bilježi ovako: č ă ă r (s dva kratka a). Riječ *lov* bilježi: l ǒ v = l ǒ ǒ v = l ǒ ǒ ǒ v.<sup>12</sup> Za ulazni akcent, koji on naziva kao prvi slabi dugi, uzima riječ *hvala* i bilježi je ovako: *hváala*, a drugi slabi dugi u riječi *babo* bilježi ovako: b a a b o.<sup>13</sup> Evo principa Milasove fiziologije našeg akcenta: »Da se izgovori akcentani slog, treba dulje vremena negoli neakcentani, ako je akcentani slog jednake količine...<sup>14</sup> Da se izgovori kratki akcentani slog, treba dva puta više vremena negoli kratki a neakcentani slog iste veličine (s istijem brojem vokala i konsonanata); da se izgovori dugi akcentani slog, treba da se potroši vremena kolik jedan kratki i jedan dugi neakcentani slog iste veličine, pa ako se računa da dugi slogovi uopće traju koliko dva kratka, onda se može reći: svaki dugi akcentani slog traje koliko tri neakcentana kratka sloga iste veličine.« U bilješku stavlja: »Neka niko ne misli da sam do ovoga dopro kakijem mjerenjem vremena, nego sam se pouzdao u svoje uho, a ko zna mjeriti inače, neka mjeri, pa neka kaže vara li me moje očučanje.<sup>15</sup>

Kuhač ispravno tumači Milasovu misao kad veli: »Milas nije, doduše, izrično kazao da se dva po dva akcenta razlikuju među sobom samo po jezičnoj melodiji, ali je to ipak priznao. Milas je istaknuo melodijsku (dakle glazbenu) različitost dvaju inače jednakih akcenata.<sup>16</sup>

Pokušalo se bilježiti akcente i glazbenim znakovima. Dr Josip Florschütz uzlazni akcent u riječi *bádem* glazbenim znakovima bilježi ovako:



<sup>17</sup> Riječ *vrata* s ulaznim akcentom

koji dolazi u pjesmi nekog kompozitora Kuhač ispravlja, pa mjesto



tvrdi da bi bilo bolje označiti sa:



ili još bolje



<sup>18</sup> Mjesto



predlaže kao

<sup>11</sup> Pravi akcenti i fiziologija njihova u hrvatskom ili srpskom jeziku. Školski vjesnik, Sarajevo, knj. 5, 1898, str. 514.

<sup>12</sup> Ib., str. 515.

<sup>13</sup> Ib., str. 516.

<sup>14</sup> Ib., str. 515.

<sup>15</sup> Ib., str. 515.

<sup>16</sup> Kuhač, Osobine narodne glazbe naročito hrvatske. Rad, knj. 174, Zagreb 1908, str. 126.

<sup>17</sup> Dr J. Florschütz, Litavci. Prosvjeta, list za zabavu, znanost i umjetnost, Zagreb, 18, 1910, str. 673.

<sup>18</sup> Ib., str. 673.



Iako Kuhač nastoji imitirati u glazbi melodiju našeg jezičnog akcenta, on je potpuno svjestan da »dizanje i padanje jezične melodije u popijevkama ne može glazba posve tačno oponašati, budući da su intervali jezične ljestvice mnogo manji od intervala glazbene ljestvice. Stoga glazba može jezične intervalske skokove samo augmentativno (a malo niže veli: »per analogiam«) oponašati. U glazbi jedan poluglas sadrži šest poluglasova jezične ljestvice.«<sup>20</sup>

Ovu je jezičnu pojavu zapazio već i grčki učitelj glazbe Bryennius Manuel, koji veli da »jedan cijeli glazbeni glas sadržaje u sebi jednu cijelu jezičnu ljestvicu.«<sup>21</sup>

Dosadašnji grafički znakovi za naše akcente u poredbi s modernim grafičkim oznakama izgledaju vrlo primitivno. Danas raspoložemo s mnogo osjetljivijim aparatima od naših ušiju u pogledu registriranja nijansa kako ljudskih glasova tako i ostalih zvukova, a to su električni kimografi, koji registriraju promjene glasa u stotinkama sekunde, što naše uho nije u stanju učiniti.

Sve ovo pokazuje da naš akcent u svojoj stvarnosti nije tako jednostavan kako ga pisci naših školskih udžbenika prikazuju. Već su mnoge osjetljive uši osjetile te jezične šarolikosti – Milas na primjer – a buduća će naučna ispitivanja s modernim i preciznim aparatima to još bolje osvijetliti. Zato se ovaj rad ne smije smatrati definitivnim, nego samo pionirskim pokušajem ove vrste kod nas.

## II

### *Fiziologija uzlaznog akcenta u nom. sing. i gen. plurala imenica s uzlaznim akcentom*

Analizirajući rimu Matoševih pjesama, osjetio sam da uzlazni akcent genitiva plurala imenica s uzlaznim akcentom nije potpuno, stopostotno, isti s uzlaznim akcentom iste riječi u ostalim padežima jednine i množine. U prvi mah mi se učinilo da se u genitivu plurala imenica s uzlaznim akcentom radi o većoj kvantiteti već i onako dugog uzlaznog akcenta negoli je u ostalim padežima. Pomišljao sam i na to da ako već uzlazni akcent u genitivu plurala imenica s uzlaznim akcentom nije kvantitativno duži negoli je u ostalim padežima, mora, ipak, biti nešto

<sup>19</sup> Ib., str. 673.

<sup>20</sup> Ib., str. 119.

<sup>21</sup> Ib., str. 122.

što ga u gen. plur. kvalitativno diferencira od uzlaznog akcenta u ostalim padežima. Tako se meni čini da težište izricanja misaonog odnosa koji se izriče genitivom plurala imenica ne leži samo na pluralnom genitivnom *a* i *i* nego još i na drugom faktoru, tj. na posebnoj osobitosti uzlaznog akcenta. Isti se proces zbio i sa silaznim akcentom. To je sve trebalo naučno ispitati i provjeriti odgovarajućim aparatima i tako dokazati objektivnost toga naslućivanja i jezičnog osjećanja da ne bi ostalo subjektivni jezični osjećaj, fantazija koja ne počiva na objektivnoj jezičnoj stvarnosti.

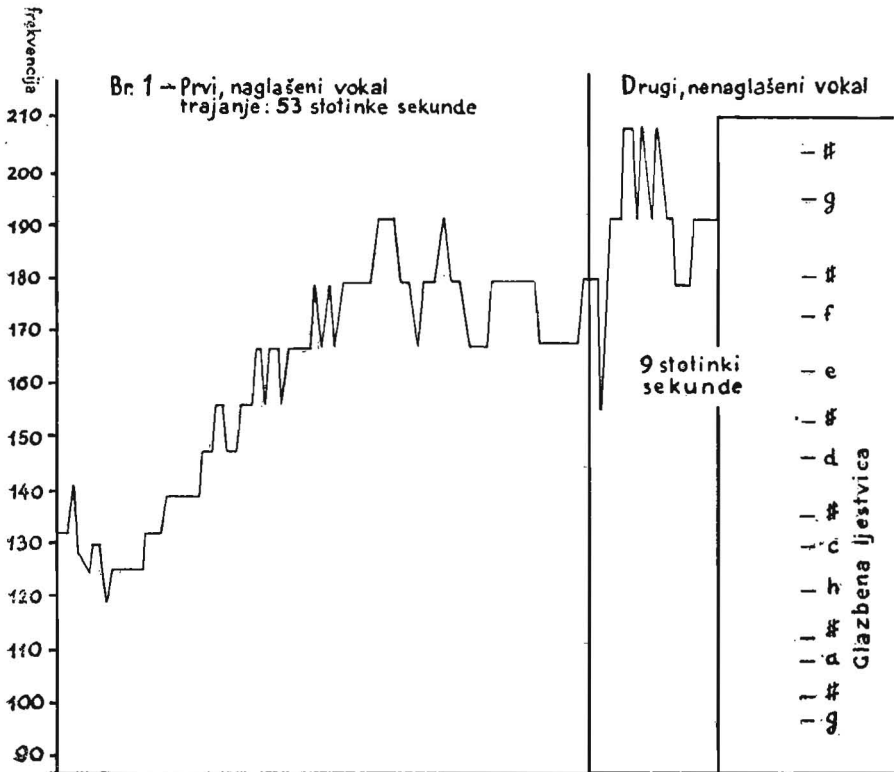
Promatrajući genitive plurala imenica, opazio sam da mnogi genitivi plurala imenica ne zadržavaju isti akcent koji se nalazi u ostalim padežima jednine i množine, nego ga najčešće mijenjaju.

Brzi akcenti u genitivu plurala prelaze sad u uzlazni, kao npr. u riječi *kõnj* > gen. plur. *kónja*, sad opet u silazni, kao npr. u riječima: *gãd* > gen. pl. *gãda*, *kũća* > gen. pl. *kũća*, *kõlo* > *kõla*, *gřlo* > *gřla*. Spori akcent prelazi često u uzlazni, kao npr. u riječi *žena* > gen. pl. *žena*, *zmija* > *zmija*, a silazni često prelazi u uzlazni: *dãn* > *dána*, *mrãv* > *mřavi*, uzlazni u silazni: *písmo* > *písama*, *drůstvo* > *drůštava*, spori u silazni: *sělo* > *sěla*, *pãra* > *pãra*, spori u uzlazni: *võda* > *vóda*, *pěro* > *pěra*, silazni u brzi: *grãd* > *grãdova*, uzlazni u brzi: *rũka* > *rũku*. Dakle, promjena.

Ako se, pak, u genitivu plurala imenica, a i u ostalim padežima jednine i množine, nalaze uzlazni ili silazni akcenti, kao npr. u riječi *lúka* (nom. sing.) > *lúka* (gen. plur.), ili *zĩma* > *zĩma*, ili *prĩča* (nom. sing.) > *prĩča* (gen. plur.), nalazimo se u području koje nas ovdje upravo zanima i gdje imam osjećaj da ti akcenti u genitivu plurala nisu potpuno jednaki s istim akcentima u ostalim padežima, nego da su, u izvjesnoj mjeri, različiti. U čemu je ta razlika, treba da nam odgovori ova rasprava.

Prije nego što predemo na analizu grafikona riječi koje sam ja izgovorio, a Marguerite Durand snimila, istaknuo bih da sam, po njenoj preporuci, uzimao riječi i slogove koji počinju sa zvučnim i bezzvučnim okluzivnim konsonantima kao najpodesnijima za kimografsko snimanje, a sadržavaju iste vokale u obadva sloga, radi lakšeg uočavanja razlika unutar tih vokala u naglašenom i u nenaglašenom slogu.

Iz analize ovog grafikona izlazi da izgovor vokala *a* u prvom naglašenom slogu traje 53 stotinke sekunde, a izgovor dočetnog nenaglašenog vokala *a* traje samo 9 stotinki sekunde. Kvantitativna je razlika između ova dva vokala očita. Prvi je gotovo šest puta duži od drugog. Omjer bi bio 6:1. U pogledu broja titraja vokal *a* u prvom naglašenom slogu počinje sa 140 (s kratkim međuvremenim padom na 120) titraja, zatim se u nepravilnoj cikcak-liniji penje do 190 titraja, a na kraju opet pada na 170 titraja. Raspon u titrajima je 70 titraja. Tako bi, uglavnom, izgledala grafički izražena jezična ljestvica prvog naglašenog vokala *a*. U pogledu glazbene ljestvice promjena se glasa kreće otprilike između note *h* treće, odnosno C<sub>2</sub> oktave i nešto ispod note *g* četvrtre, odnosno C<sub>3</sub> oktave,<sup>22</sup> dakako u cikcak-vibracijama.



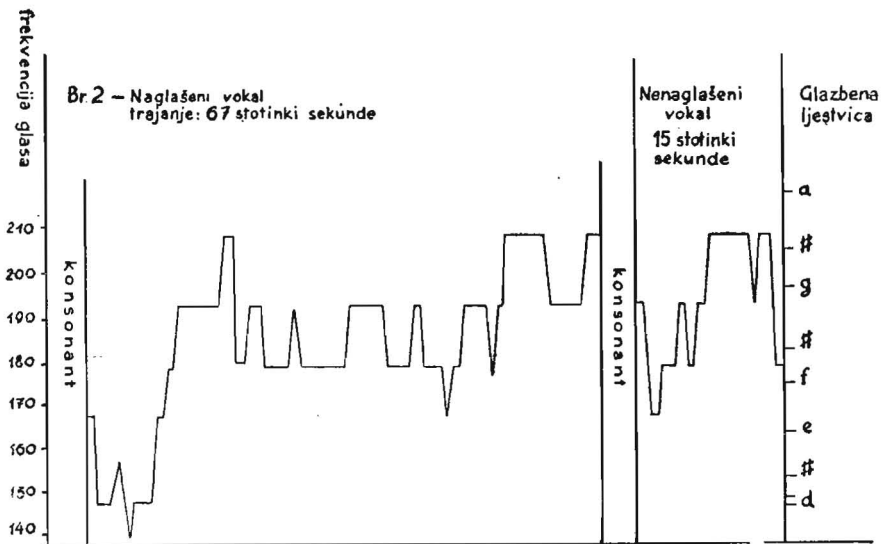
Slika br. 1. Grafička snimka riječi *kada* (kao luka na moru) s uzlaznim akcentom u nominativu singulara. Snimila i grafikon izradila Mlle Marguerite Durand.

Vokal *a* dočelnog, nenaglašenog sloga penje se još više po broju titraja i na kraju pada na maksimalnu visinu koju je dostigao vokal prvog naglašenog sloga, tj. na 190 titraja. Mislim da ovaj položaj posljednjeg vokala nije bitan. On može da u izvjesnoj mjeri padne još niže, ali ipak ne preduboko, kao što ćemo to vidjeti u idućoj slici (br. 2).

Grafikon br. 2 pokazuje riječ s istim uzlaznim akcentom na prvom slogu kao i na grafikonu br. 1, ali s namjerno otegnutim izgovorom da se – kao u usporenu filmu – uoče što bolje kvantitativni odnosi između prvog, naglašenog i dočelnog, nenaglašenog vokala spomenute riječi. U pogledu frekvencije glasa prvog naglašenog sloga vidimo da je razmak od 70 titraja isti kao i u prvom slučaju grafikona br. 1, s nešto pomaknutom početnom ljestvicom od 120 do 140, odnosno – maksimalno gledano – od 190 na 210 titraja. U dočelnom vokalu prvog slučaja (grafi-

<sup>23</sup> Ako je početna oktava  $C_0$ , tj. 16 titraja.

kon br. 1) na kraju je glas ostao na maksimalnoj visini prvog, naglašenog vokala, tj. na 190 titraja, a u ovom drugom slučaju (grafikon br. 2) pao je za 30 titraja, tj. od 230 na 190 titraja.

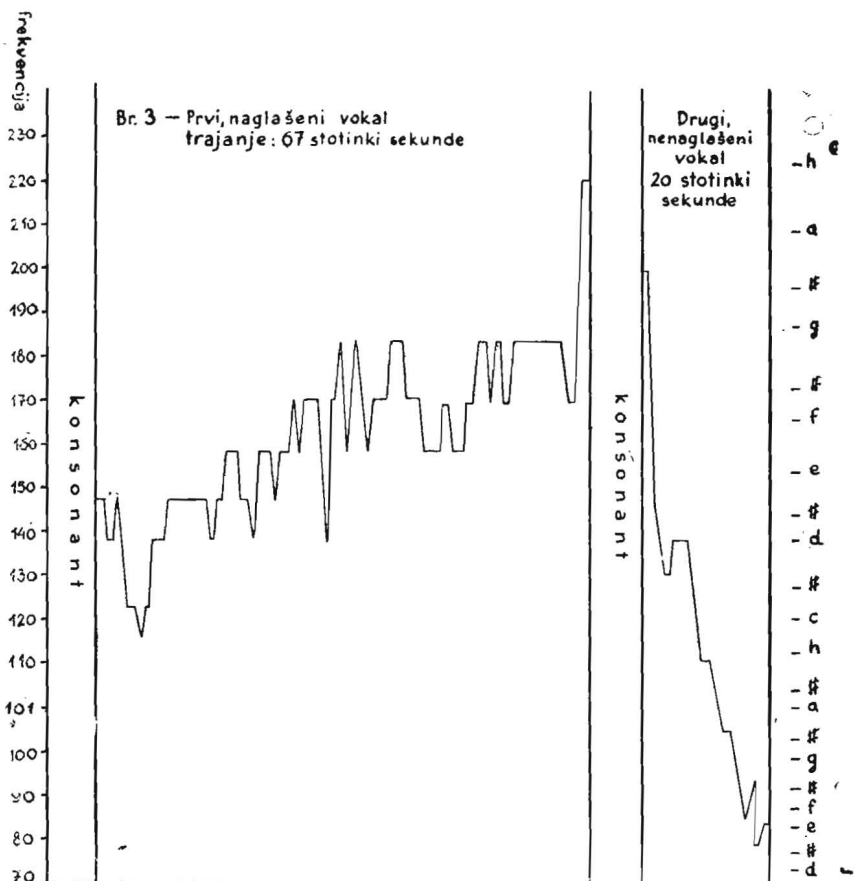


Slika br. 2. Grafička snimka riječi káka (kao lúka na moru) s uzlaznim akcentom u nominativu singulara, s namjerno otegnutim izgovorom. Snimila i grafikon izradila Mlle Marguerite Durand.

U pogledu kvantitete vidimo da se za 16 stotinki sekunde produljio u prvom, naglašenom slogu, a za 6 stotinki sekunde u dočetnom, nenaglašenom slogu. Odnos je sada 4:1 naglašenog prema nenaglašenom vokalu. Prvi traje 67 stotinki sekunde, a drugi 15.

Analiza grafičke snimke (br. 3) riječi káka (dva ista bezvučna okluziva s istim vokalima *a* u obadva sloga), izgovorene s uzlaznim akcentom u genitivu plurala kao *lúka*, pokazuje da je akcent po svojoj prirodi uzlazni, jer se frekvencije glasa u prvom slogu penju s većim i dubljim povremenim vraćanjem i padom glasa *a*, što izvučenu crtu čini mnogo duljom od iste riječi izgovorene u ostalim padežima (npr. u nom. sing. na slici br. 1 i 2). Dok je ona u nom. sing. s istom vremenskom kvantitetom kao i u gen. plur. (67 stotinki sekunde u obadva slučaja) u ravnu liniju izvučena cikcak-crta u naglašenom slogu iznosila 450 mm, ova u gen. plurala iznosi 560 mm. Dakle, osjetljiva razlika za punih 110 mm razlike. U pogledu muzičke ljestvice razlika između najnižeg i najvišeg glasa u nom. singulara iznosi tri i po do četiri, a u gen. plurala punih šest glasova, to znači za puna dva do dva i po glasa razlike, odnosno prema glazbeniku Grku Bryenniusu Manuelu dvije do dvije i po jezične ljestvice, odnosno za četrdeset i dva do četrdeset i





Slika br. 3. Grafička snimka riječi káka (kao riječi lúka na moru) s uzlaznim akcentom u genitivu plurala i otegnutim izgovorom. Snimila i grafikom izradila Mlle Marguerite Durand.

osam glasova jezične ljestvice. Dakle, osjetna razlika. Gledajući razliku brojčanih frekvencija najniže i najviše frekvencije opažamo da je razmak u gen. plur. 125 titraja, a u jednini je – u obadvije snimke (br. 1 i br. 2) – samo 70 titraja, skoro za polovinu ili, tačnije, nešto ispod polovine. I tu treba tražiti onu bitnu razliku unutar istog akcenta u genitivu plurala za razliku od onoga u ostalim padežima. Ta varijacija mnogo većeg broja glasovnih frekvencija naročito pokazuje da je glas, odnosno akcent u genitivu plurala mnogo zavijeniji, šarolikiji, u pogledu broja frekvencija bogatiji, to znači i melodičniji, muzikalniji od onog u ostalim padežima.

A kako stoji s vokalom u posljednjem, nenaglašenom slogu?

U pogledu kvantitete dočetni vokal traje 20 stotinki sekunde.

Uzevši u obzir da je izgovor namjerno otegnut kao i onaj u prvom, nenaglašenom slogu, razlika između 15 stotinki sekunde onog u nom. sing. prema 20 stotinki sekunde ovog u gen. plur. nije osjetna, gotovo nikakva, odnosno samo za 5 stotinki sekunde. Dakle, nedovoljna za označavanje objektivne duljine pluralnog genitivnog nastavka imenica. Objektivno gledajući, nema, barem u govoru obrazovane klase, opravdane duljine da bi se o njoj vodilo računa.

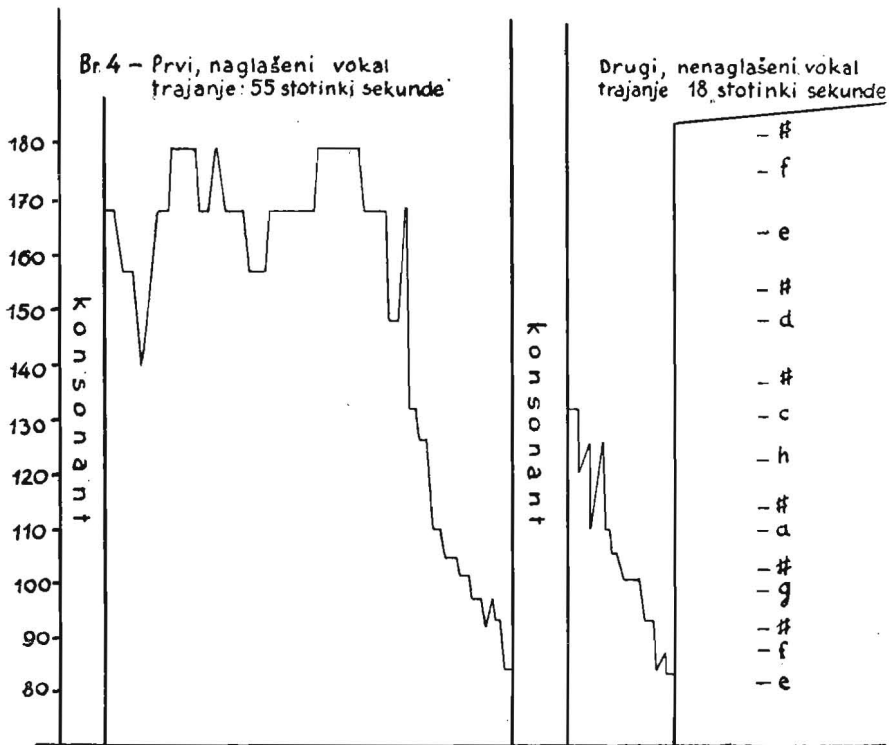
Postoji li kakva druga razlika koja nas, subjektivno gledajući, vara, tako da nam se čini da je posljednji vokal u genitivu plurala imenica ipak dug?

Kad pogledamo grafičku snimku dočetnog vokala, prvo što vidimo jest to da broj glasovnih frekvencija vrtoglavo pada, i to s veće visine negoli se popeo glas u naglašenom slogu. On pada za punih deset glasova glazbene ljestvice, a prema glazbeniku Grku Bryenniusu Manuelu pad bi iznosio sto i dvadeset glasova jezične ljestvice. A to je vrlo mnogo. Prostorno gledajući, ta crta izvučena u ravnu liniju iznosi 180 mm s vremenskim trajanjem od 20 stotinki sekunde, a ona u nom. sing. s vremenskim trajanjem od 15 sekundi (br. 2) iznosi 170 mm. Dakle, kvantitativno uzevši, nema osjetne razlike – samo 5 stotinki sekunde – ali je ogromna razlika u pogledu broja frekvencija, od 199 pada na 84 titraja, dakle, za 125 titraja razlike. I to je ono što čini u mojoj psihi subjektivni osjećaj *subjektivne*, a ne *objektivne* duljine.

### III

#### *Fiziologija silaznog akcenta u nom. sing. i gen. plurala imenica sa silaznim akcentom*

Pogledajmo sada kako stoji s riječima sa silaznim akcentom u nom. sing. i gen. plur. U grafičkoj snimci (br. 4) riječi u nom. sing. vidimo da vokal prvog, naglašenog sloga traje 55 stotinki sekunde, a vokal dočetnog, nenaglašenog sloga traje 18 stotinki sekunde. U gen. plur. (s namjerno otegnutim i produljenim izgovorom i prvog i drugog dočetnog vokala) vidimo da se za onoliko za koliko se produljio prvi, naglašeni produljio i drugi, nenaglašeni vokal (prvi za 12, a drugi za 13 stotinki sekunde). Prema tome, to produljenje drugog, odnosno dočetnog vokala ne pokazuje nikakvu svoju specifičnost i znatno produljenje da bi bilo bitni i objektivni konstitutivni elemenat oznake genitiva plurala imenica. Što sam ustvrdio za uzlazni akcent u genitivu plurala, to bih rekao i za silazni: da se u genitivu plurala razlikuje od silaznih akcenata u ostalim padežima svojom izvjesnom većom melodijom i muzikalnošću i da, prema tome, nije potpuno i apsolutno isti kao silazni akcenti ostalih padeža.

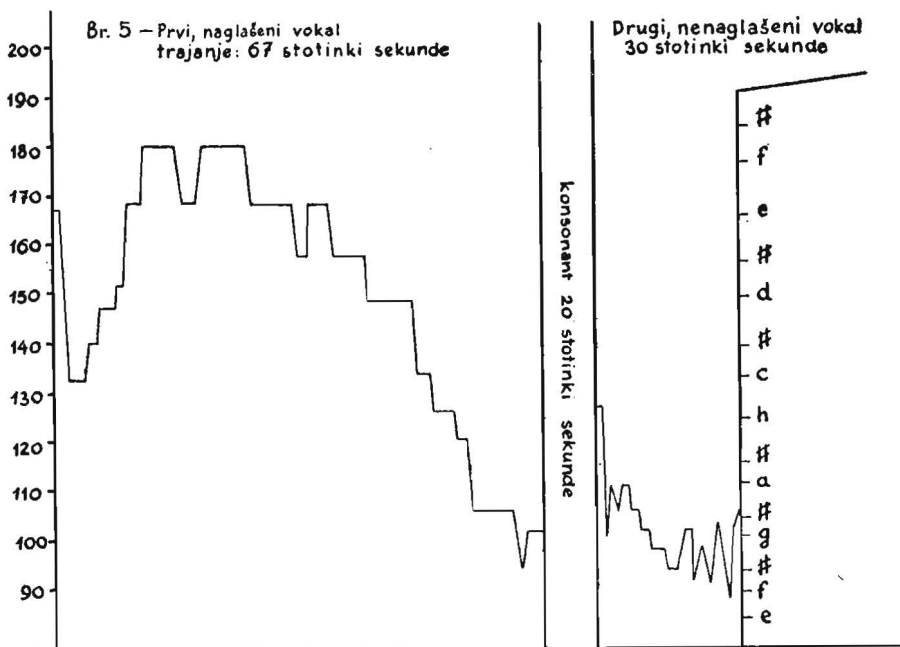


Slika br. 4. Grafička snimka riječi kao Lúka (vlastito ime), sa silaznim akcentom u nominativu singulara, s okluzivom u prvom i drugom slogu i vokalom *a* u obadva sloga. Snimila i grafikon izradila Mlle Marguerite Durand.

Što smo rekli za imenice s uzlaznim akcentom, možemo reći i za imenice sa silaznim akcentom. Njihovi akcenti nisu potpuno isti, nego se razlikuju u muzikalnosti, melodičnosti njihovih vokala.

\*  
\*   \*

Iz kratke analize u ovoj raspravi izlazi da se genitiv plurala imenica s uzlaznim i silaznim akcentom, potjecali oni od imenica s uzlaznim, silaznim ili bilo kojim akcentom u ostalim padežima (za ove posljednje nemamo grafikona), ne izražava samo morfološkim oblicima, tj. pluralnim genitivnim nastavcima *a* i *i*. Znamo da osim u genitivu plurala imenica taj *a* postoji još u mnogim drugim padežima imenica, kao na primjer u gen. sing. imenica muškog i srednjeg roda, akuzativu sing. imenica muškog roda živih bića, nom. i akuzativu plurala imenica srednjeg roda *i*, konačno, u nom. sing. imenica ženskog roda. Glas *i* postoji



Slika br. 5 Grafička snimka riječi kao u br. 4, sa silaznim akcentom u genitivu plurala s nešto otegnutim izgovorom u obadva sloga. Snimila i grafikom izradila Mlle Marguerite Durand.

osim u nom. plur. imenica muškog roda još i u gen., dat. i lok. jednine i u nom. gen. i akuz. množine imenica žen. roda na *i*. Kako i po čemu razlikovati sve te padeže s istim nastavcima, ako ne baš po akcentima i nekim novim elementima unutar tih akcenata. Iz izloženih grafikona se vidi i to da je duljina nastavaka genitiva plurala imenica više subjektivna duljina, ili objektivno tolika (tek nekoliko stotinki sekunde) da se ne može ozbiljno uzeti u obzir, ili barem ne kao jedini konstitutivni element oznake genitiva plurala imenica. Težište bi oznake genitiva plurala imenica s uzlaznim i silaznim akcentom u njemu činila »subjektivna duljina«, tj. posebna melodičnost i naglašenog i nenaglašenog vokala, ali, naglašavam, ne kao jedinog elementa, nego u zajednici s pluralnim genitivnim nastavkom *a* ili *i*. Subjektivna duljina naglašenog vokala *a* u prvom slogu riječi ne sastoji se u nekoj i objektivnoj većoj kvantiteti od ionako već dugog vokala, kao bitnom elementu genitiva plurala imenica, iako je teoretski i potpuno ne isključujem (može da bude, ali ne mora) — to će, uostalom, kasnija ispitivanja još tačnije utvrditi — nego se ona sastoji u posebnoj muzikalnosti toga uzlaznog i silaznog akcenta za razliku od muzikalnosti uzlaznog i silaznog akcenta u ostalim padežima iste riječi. Ako bismo htjeli i na vidljiv način označiti taj muzikalni ili — kako bi ga, da pozna naš jezik, Mlle Marguerite Du-

rand nazvala – subjektivno dugi uzlazni, odnosno subjektivno duži uzlazni akcent nego obično, onda bismo ga označili sa  $\sim$  (uzlazno zavojitom, kosom crtom) za razliku od običnog uzlaznog akcenta (') u svim ostalim padežima jednine i množine. On je objektivno duži od običnog uzlaznog akcenta samo po većem broju glasova jezične ljestvice i većem broju duljih, izmjeničnih frekvencija, tj. šarolikijom jezičnom ljestvicom, ukratko, raznolikijom melodičnošću, a grafički izraženo, dužom izravnanim linijom negoli u običnom uzlaznom i silaznom akcentu ostalih padeža.

Za bolje shvaćanje »subjektivne« kvantitete, a objektivne kratkoće može da nam posluži poredba s mozgom i njegovim zavojima. Dva mozga iste kvantitativne težine ne moraju, a mogu da imaju različitu površinu, odnosno različit broj zavoja, jedan više, a drugi manje. Subjektivna duljina glasa odgovarala bi većem broju mozgovnih zavoja, a kvantiteta vokala kvantiteti, odnosno težini mozga. Veći broj mozgovnih zavoja odgovarao bi upravo i većem broju onih grafički izraženih glasovnih zavoja. Dakle, kao što broj mozgovnih zavoja nije proporcionalan s težinom mozga, tako ni subjektivna duljina naglašenog i nenaglašenog vokala nije proporcionalna s objektivnom duljinom vokala – može da bude, ali ne mora.

Konačni bi zaključak čitavog ovog izlaganja bio: meni se čini da se uzlazni i silazni akcent genitiva plurala imenica razlikuje od uzlaznog i silaznog akcenta u ostalim padežima svojom melodičnošću. Melodičnost je, dakle, jedna od karakteristika genitiva plurala imenica. Specijalna melodičnost naglašenog i nenaglašenog dočetnog vokala kao pluralnog genitivnog nastavka imenica sačinjava one konstitutivne elemente genitiva plurala imenica s uzlaznim i silaznim akcentom.

Funkcija bi muzikalnijeg nego u ostalim padežima uzlaznog i silaznog akcenta u genitivu plurala svih imenica (makar ih neke imenice i nemale u ostalim padežima) bila da u zajednici s pluralnim genitivnim nastavcima *a* ili *i* silazni i uzlazni akcenti sačinjavaju konstitutivne elemente onoga što se zove genitiv plurala imenica. Ta bi duljina, ukoliko eventualno i postoji, u neuračunljivoj dužini i u izgovoru nekih ljudi bila od sekundarne, a ne bitne važnosti, jer ona nije apsolutno nužna za izricanje genitiva plurala imenica u govornom jeziku obrazovane klase (barem kruga kome ja pripadam). Ako se prihvati da u dočetnom pluralnom genitivnom vokalu (*a* ili *i*) postoji duljina, pretpostavlja se u izvjesnoj mjeri i postojanje veće duljine ionako već dugog naglašenog vokala, i obratno, ako se u izvjesnoj mjeri produlji naglašeni vokal, u izvjesnoj se mjeri, automatski, produljuje i dočetni, nenaglašeni vokal, kao što se to vidi iz grafičke slike br. 5.

Nisam od onih koji vjeruju u vječnost naših današnjih jezičnih oblika i akcenata. Mi danas ne možemo znati kako će se naši akcenti – i jezik uopće – u dalekoj budućnosti razviti, da li će neki od njih nestati – kao što se zbilo u prošlosti – ili se promijeniti, ili npr. izgubiti svoju muzikalnost, ili čak i kvantitetu. U današnjem stanju stvari smatrao sam korisnim reći sve ovo da bih dao poticaja drugima da nastave na ovom

području rada kod nas. I već samo kad bi ovaj cilj bio postignut, ova bi rasprava izvršila svoju zadaću. Nisam od onih koji misle da su nepogrešivi u svojim tvrdnjama, u svojim sudovima, u svom gledanju i izlaganju, ali mislim da je sve ovo bilo korisno iznijeti, ma koliko to bilo moje subjektivno gledanje i mišljenje o iznesenoj stvari. Ne smije se misliti ni to da su svi jezični problemi jedanput zauvijek riješeni i da ih više ne treba rješavati. Jezik je živ organizam, živa tvar koja živi svojim životom, mijenja se i, prema tome, svako doba ima da nanovo postavlja i rješava njegove probleme.

Sve većim širenjem prosvjete uopće, a jezične kulture napose, u najšire mase, tj. u neobrazovane slojeve naših naroda, a to znači širenjem i nametanjem govornog jezika obrazovanih slojeva, očito je da se pomalo, hoćeš-nećeš, potiskuju i lokalni i regionalni govori a, logično, i njihovi akcenti dijalektalnog karaktera i da će jednog dana, ne baš tako brzo, svi ti regionalni govori i njihovi akcenti, prethodno snimljeni na magnetofonske vrpce, dospjeti u jezične muzeje i postati predmet izučavanja budućih lingvisti historičara na isti način kako vidimo da se već dešava s mnogim izumrlim narodnim nošnjama koje postoje još samo u etnografskim muzejima, jer sve više i više prodiere jeftinije i praktičnije odijevanje evropskog tipa.

Smatrao sam potrebnim da se govori i o jeziku koji iz danas u dan zauzima sve veće razmjere. Inače se kod nas obično, kao i kod ostalih naroda, radije govori i piše o pisanom ili, kako se to običnije kaže, o književnom jeziku. Današnja nauka u tehničkom pogledu orijaškim koračima korača naprijed. Naučna se tehnička sredstva također neprestano množe. Donedavno je jedino naučno sredstvo u nauci o jeziku bilo rijetko istančano i ne uvijek potpuno sigurno uho. Danas za proučavanje jezika i ljudskog govora napose imamo već sigurnih i preciznih aparata tako da i nauka o jezicima postaje egzaktnijom nego što je bila u prošlosti.

### Résumé

A la manière de M. Aurélien Sauvageot qui dans son livre *Les Procédés expressifs du français contemporain* en considérant sa propre façon de parler a voulu décrire aussi la langue de tout le monde – l'auteur dans cette étude a examiné son propre accent, en particulier l'accent montant et l'accent descendant dans le génitif pluriel des noms qui d'ailleurs n'est en même temps que l'accent serbocroate de la langue parlée des classes cultivées.

Après avoir analysé les accents montants et les accents descendants, enregistrés par Mlle Marguerite Durand au kymographe électrique à l'Institut phonétique de Paris – les graphiques ont été faits également par les soins de Mlle Durand – l'auteur a conclu que le génitif pluriel des noms aux accents montants et descendants est caractérisé non pas par la longueur des désinences *a* ou *i*, mais essentiellement par un ton plus musical que dans les autres cas de la voyelle tonique ainsi que de la voyelle finale (désinences *a* ou *i*) du génitif pluriel des noms. La prétendue longueur des désinences *a* ou *i* n'est que subjective.